

АЛБАНИЯ: ОТ ТОТАЛНА ИЗОЛАЦИЯ ДО СКОРОСТНА ФАВОРИЗАЦИЯ

Милена Пенкова, докторант
ВСУ „Черноризец Храбър“

In many respects, Albania does not differ significantly from the rest of the Balkan countries. The "Eagle Party" shares much of the fate of the peoples of the region, but at the same time it has some typical characteristics. Until the early 1990s, it was the closest, most self-insulated country not only in the Balkans but also in Europe, and therefore it is no coincidence that its most famous "business card" for the outside world the numerous bunkers (many "count" more than seven hundred thousand, and some even reach up to one million). These "long-term defense facilities" have to "protect" it from "enemy invasions" but only manage to "miniaturize" and "blow up" the Albanian economy.

В много отношения Албания не се отличава съществено от останалите балкански държави. „Страната на орлите“ споделя до голяма степен съдбата на народите от региона, но в същото време има и някои типични само за нея характеристики. До началото на 90-те години на миналия век тя е най-затворената, най-самоизолиралата се държава не само на Балканите, а и в Европа и затова никак не е случайно, че нейна най-известна „визитна картичка“ за външния свят са многобройните бункери (мнозина „преброяват“ повече от седемстотин хиляди, а други стигат дори до един милион). Тези „дълговременни отбранителни съоръжения“ (ДОТ) трябва да я „защитят“ от „вражеските нашествия“, но успяват единствено да „минират“ и да „взривят“ албанската икономика. Затова не са малко авторите, които в своите анализи акцентират преди всичко върху плачевното състояние именно на икономиката. Мария Чавдарова например пише, че

„Република Албания е икономически най-изостаналата държава в Европа”¹. Авторката аргументира своя извод с доклада на Световния икономически форум за 2007–2008 г., според който „Албания заема последно място сред балканските страни по показателя „Индекс на глобална конкурентоспособност” (ИКС). В общата класация на 109 държави тя е на последното 109-о място. В сравнение с 2006 г. Албания отстъпва по ИКС с 11 позиции”².

Тази констатация може да се оспори в някои пунктове, но е трудно да бъде отхвърлена като цяло. За да се разбере обаче съвременната ситуация в Албания, е необходимо да се върнем към някои от най-съществените моменти на нейното историческо развитие. То е изпъстрено с противоречия и с труднообясними на пръв поглед обрати, но не тази темата на предлагания тук текст. Поради спецификата на изследването ще се ограничим само с примери от новата и най-новата история на албанците и на Албания, а историческите позовавания ще бъдат само епизодични.

Терминът „албански” е използван още от известния картограф и астроном Клавдий Птоломей (II в.), титулуван и като „баща на съвременната география”. Терминът е възприет и използван и от византийските историци. Сегашните албански територии през различни исторически периоди са включвани в границите на България, Византийската империя и сръбската държава. Най-продължителното чуждо управление е османското – от 1487 г. до балканските войни. Албанците са сред най-печелившите от тези войни (конкретно от Втората балканска война) балкански народи. Те обявяват своята независимост с известната Декларация от Вльора през 1912 г., а на двадесет и девет юли 1913 г. представители на Великите сили признават

¹ Чавдарова, М. Балкански страни. Политика, икономика, международни връзки, 1999, с. 70.

² Чавдарова, М. Политически системи и външна политика на балканските държави, с. 300.

създаването на „суверенно, наследствено и неутрално княжество”, с което на европейската политическа карта и официално се появява албанската държава³. В съответствие с възприетата тогава практика тя е провъзгласена за конституционна монархия.

Албания ще остане в историята и с невероятното незачитане на човешките права. Най-силно (но не единствено) потвърждение на този извод е фактът, че през 1967 г. тя става първата в света атеистична република, провъзгласена със закон. Вероизповеданията (основните сред тях са ислямът и двете разновидности на християнството - католицизмът и православие) са забранени. Радикално е променено предназначението на храмовете - те са превърнати в спортни или други подобни съоръжения, а някои от тях - дори с неограничена историческа стойност, са унищожени.

Смъртта на Енвер Ходжа на 11-и април 1985 г. подхранва плахи надежди за промяна, но те се оказват несъстоятелни. За негов наследник е избран вторият човек в партийната йерархия – секретарят по идеологическите въпроси на АПТ Рамиз Алиа. Той декларира, че ще работи за „отварянето на Албания към света”, но се оказва, че не му стигат сили, а може би и желание да изпълни обещанията си. Все пак наблюдателите констатират стартирането на частични реформи: известно либерализиране на икономическата и политическата сфери, незначително подобряване на правата на религиозните общности, увеличаване на заплатите и др. под. Необходимо е обаче още нещо, за да се освободи страната от неприятната слава на „последна крепост на сталинизма”. Това „нещо” се случва през 1989 г. Пада Берлинската стена. Зареждат се „нежни” и недотам „нежни революции”. По правилото на доминото започва да се руши изглеждащата дотогава непоклатима „световна социалистическа система”.

³ Кастелан, Ж. История на Балканите XIV–XX век. Издателска къща „Хермес”, Пловдив, 2005, с. 382.

Албания и този път закъснява. Управляващата партия не може да се примири със загубата на властта и на привилегиите, от които се е ползвала дотогава. Когато разбира, че не е в състояние да се противопостави на неизбежното, партийната и държавна върхушка променя тактиката и започва да търси начини да се адаптира към новите условия. Промените са бавни, мъчителни и като правило – принудителни. Албанците получават немислимото дотогава право на международни паспорти и на пътуване в чужбина, възстановено е свободното изповядване на религиите и т.н. Такива отстъпки обаче вече не могат да задоволят албанските граждани, не успяват да ликвидират тяхното непрекъснато нарастващо недоволство. Ролята на допълнителен катализатор на народните бунтове започва да играе влошаването на икономическата ситуация, увеличаването на инфлацията, намаляването на реалните доходи. Засилват се бягствата в чужбина – главно в Италия. Логично се стига до решението на управляващата партия да се примири с ликвидирането на собствения си монопол, т.е. с премахването на политическия монизъм, и да приеме партийния плурализъм. През 1990 г. е създадена първата опозиционна партия – Демократическата, с лидер Сали Бериша. Демократичните процеси протичат лавинообразно. Разрешена е първата легална антиправителствена демонстрация, появява се първият опозиционен вестник. Ускорена е трансформацията на правителството, от което са отстранени противниците на реформите.

Същевременно силно се усложнява икономическата ситуация. Тя впрочем не се отличава съществено от ситуацията в останалите бивши социалистически държави. Оттърговската мрежа изчезват редица стоки, включително и артикули от първа необходимост. Големи групи хора буквално гладуват. Тревожни са размерът и темповете на инфлационните процеси. През периода 1989–1992 г. инфлацията достига 400 %, което

нарежда страната на второ място в света след разпадащата се вече Социалистическа федеративна република Югославия .

В тази обстановка необходимостта от радикална промяна във вътрешната и във външната политика на страната се осъзнава много по-лесно. Албанците се убеждават, че и те трябва да приемат демокрацията, пазарната икономика, либерализацията на всички равнища и във всички сфери, многопартийната система. През ноември 1990 г. управляващите са принудени да обещаят, че утвърдената с конституцията ръководна роля на Албанската партия на труда ще бъде отменена. Много скоро се възстановяват стари и се създават нови политически формации. Най-важна сред тях се оказва Демократическата партия начело с нейния несменяем и досега лидер Сали Бериша⁴.

През 1992 г. е реализирана една от най-съществените вътрешнополитически промени. В резултат на проведените на 22-и и 29-и март избори Демократическата партия поема властта и формира – за първи път- правителство без комунисти. Президент на страната вече е Сали Бериша, а новата управляваща партия обещава да установи толерантен диалог с всички политически субекти, които са поставили за своя цел свободата, прогреса и независимостта на албанската нация. Задължително условие за това новият елит вижда в утвърждаването на правовата държава. Тези цели също не се различават съществено от целите, които си поставят новите управляващи партии в бившите социалистически държави. Друг е въпросът колко от тях се придържат към своите обещания. Много скоро става ясно, че Албания едва ли може да бъде сочена като пример за подражание.

⁴ Бобев, Б., Т. Кацори. Близката и непознатата Албания. Изд. „Отворено общество”, София, 1998, с. 130.

Логично най-трудна за албанската дипломация се оказва нейната балканска политика. Албания, както и останалите страни от региона, е обременена от множество сложни проблеми със своите съседи – преди всичко малцинствени и териториални, които поставят изключително трудни за преодоляване бариери пред двустранните отношения. Най-комплицирани са наследените от миналото отношения със Съюзна република Югославия (СРЮ) – както с федерацията като цяло, така и с влизащите в нея съставни републики: Сърбия и в малко по-малка степен Черна Гора. Основният дразнител и по трасето Тирана–Белград е Косово, конкретно – стремежът на областта към независимост. Още през 1981 г., когато косовският проблем отново се изостря, Албания дава ясно да се разбере, че ще бъде неотстъпчива при евентуални разговори със СФРЮ (от 1992 г. – СРЮ) и със Сърбия по косовския проблем, че ще използва всяка възможност, за да го интернационализира в максимална степен. Албания е единствената държава, признала самообявилата се Република Косово. Подходът на сръбската и на албанската дипломация по косовския проблем е коренно различен. Белград защитава тезата, че става дума за вътрешен проблем, докато Тирана настоява за диалог между Белград и Прищина, но с участието на трета страна.

Комплицирани са и отношенията с Гърция. Препъни-камък в двустранните отношения са малцинствата, правото на работа на албанци на територията на Гърция, вероизповеданието. Част от затрудненията също са наследени от миналото, но когато към тях се добавят и нови, се стига (през 1994–1995 г.) до дипломатическа криза. Все пак Тирана и Атина успяват (отново след натиск на международната общност) – с подписването на двадесетгодишен Договор за приятелство и дружба, да смекчат остротата на дотогавашните конфронтации. Окончателното им решение обаче може да

бъде постигнато едва с приемането на Албания в Европейския съюз, за което също ще стане дума малко по-късно.

Дълголетна е и конфронтацията с Македония – и като Народна (респективно Социалистическа) република от СФРЮ, и като независима суверенна държава – Република Македония. Най-важният спорен пункт тук е статутът на етническите албанци в Република Македония. Данните за тяхната численост са различни, но почти без колебание се приема, че те са най-малко 25 %. Лесно обяснимо е защо събитията в Косово и около него от края на ХХ и началото на ХХІ век рефлектират и в Македония.

Много по-безпроблемни са отношенията на Албания с България и с Румъния. Главната причина е липсата на спорни малцинствени и/или териториални въпроси. Албания разменя с двете посочени държави делегации на различни равнища, подписва и важни документи. Специално внимание заслужава фактът, че за първи път Албания признава наличието на българско малцинство на своя територия. В същото време буди учудване обстоятелството, че София като че не може, а дори и като че не желае да се възползва пълноценно от този факт.

Интересна е еволюцията на отношенията с Турция. Благоприятни в това отношение фактори са особеният статут на албанците в Османската империя; липсата на спорни въпроси; членството на Турция в НАТО и нейните силни позиции в този алианс (защото важна външнополитическа цел на Тирана тогава е приемането на Албания в тази организация); ролята и мястото на исляма в живота както на Турция, така и (макар и в по-малка степен) на Албания след демократичните промени (в този контекст следва да се разглежда и споменатото вече приемане на Албания в Организацията Ислямска конференция).

След 1990 г. първостепенна задача пред албанската външна политика

е евроатлантическата и европейската интеграция на страната. През 2008 г. министърът на външните работи Лулзим Баша формулира така тази задача: „През последните две десетилетия Албания активно пое по пътя на преобразования към свобода, демокрация, върховенство на закона и пазарна икономика. Бяхме изправени пред различни предизвикателства, но две задачи останаха в сърцевината на целия процес: пълно членство в НАТО и интеграция в ЕС. Албанското правителство смята, че процесът на европейска интеграция е жизненоважна национална задача”. През 2010 г. – Годината на Европа в Албания, говорителят на Министерството на външните работи на Албания Ралф Гьони и албанският посланик в Париж Илйет Аличка използват още по-силни думи и заявяват, че „европейската интеграция остава основен приоритет (посланикът използва израза абсолютен приоритет за страната”⁵.

Желанието на Албания за интегриране в европейските структури е посрещнато с разбиране и бърза реакция от тези структури. Страната е провъзгласена за парламентарна република през март 1991 г., а през юни същата година Европейската общност установява отношения с нея. Още през 1992 г. влиза в сила споразумение за търговия и сътрудничество между Европейския съюз и Република Албания. Икономическото сътрудничество получава нови стимули през 1999 г., когато ЕС въвежда автономни търговски преференции и албанските стоки получават право на безмитен достъп до пазара на Европейския съюз. През декември 2006 г. влиза в сила Временно споразумение относно търговията и въпросите, свързани с нея. То е заменено от Споразумение за стабилизиране и асоцииране между ЕС и Албания, влязло в сила през април 2009 г.

⁵ Процесът на европейска интеграция е „жизненоважна национална задача” за Албания. <http://www.setimes.com/cocoon/>; Годината на Европа в Албания, www.dnevnik.bg/evropa/razshirjavane

От 2001 г. политическият диалог между Албания и ЕС се води на срещи на министерско равнище. Създаденият в съответствие със споменатото Временно споразумение Съвместен комитет провежда три заседания в периода 2006–2008 г. През май 2009 г. и през 2010 г. са организирани заседания на Съвета за стабилизиране и асоцииране. Първото заседание на Комитета за стабилизиране и асоцииране е проведено през март 2010 г, а през 2009 г. и 2010 г. са проведени и заседания на подкомитетите.

През 2004 г. Съветът приема първото Европейско партньорство с Албания, а през февруари 2008 г. – нов документ със същото название.

Основният стратегически документ на албанското правителство, където то посочва своите дългосрочни цели за развитието на страната и за интеграцията в ЕС, носи името „Национална стратегия за развитие и интеграция (2007–2013 г.)”.

Много бързо ЕС се утвърждава като най-важен търговски партньор на Албания. През 2009 г. делът на Съюза в общия външотърговски обмен на страната достига внушителните 80 %.

На 28-и април 2009 г. Република Албания представя своята кандидатура за членство в ЕС, а на 16-и ноември с.г. Съветът на Европейския съюз изисква от Европейската комисия становище във връзка с кандидатурата. Становището трябва да съответства на процедурата, описана в член 2 от Договора за Европейския съюз, където е записано: „Всяка европейска държава, която зачита ценностите, посочени в член 2, и се ангажира да ги насърчава, може да поиска да членува в Съюза. Европейският парламент и националните парламенти се информират за тази молба. Държавата заявител подава молбата си до Съвета, който се произнася с единодушие, след консултация с Комисията и след одобрението на

Европейския парламент, прието с мнозинство от неговите членове. Вземат се предвид критериите за присъединяване, одобрени от Европейския съвет”. Същият член постановява и следното: „Съюзът се основава на ценностите на зачитане на човешкото достойнство, на свободата, демокрацията, равенството, правовата държава, както и на зачитането на правата на човека, включително правата на лицата, които принадлежат към малцинства. Тези ценности са общи за държавите членки в общество, чиито характеристики са плурализмът, недискриминацията, толерантността, справедливостта, солидарността и равенството между жените и мъжете”⁶. Становището на ЕК е един от основополагащите документи в този контекст.

Европейската комисия наблюдава много внимателно актуалното състояние на Албания и оценява перспективите за нейната пълноправна интеграция по схема и с критерии, които не се отличават съществено от схемата и критериите, използвани и по отношение на другите държави кандидатки. Става дума най-напред за политическата сфера, като се визират Критериите от Копенхаген, отнасящи се до стабилността на институциите, които гарантират демокрацията, правовата държава, зачитането на правата на човека и на правата на малцинствата и тяхната закрила. Отчитат се и изискванията на Процеса за стабилизиране и асоцииране.

ЕК отчита, че Албания е парламентарна демокрация, основана на конституционна и законодателна рамка, която до голяма степен съответства на европейските принципи и на европейските стандарти. Отчетен е и пълният консенсус за целта и членството на страната в ЕС. Веднага след тези добри оценки обаче идва констатацията, че „демократичните институции все още не са достатъчно ефективни и стабилни”; че

⁶ Европейска комисия. COM (2010) 680. Съобщение на Комисията до Европейския парламент и до Съвета. Становище на Комисията относно кандидатурата на Албания за членство в Европейския съюз. {SEC(2010)1335}. Брюксел, 9 ноември 2010, с. 2.

„парламентарните институции и процедури не функционират правилно”, а политическият диалог е неконструктивен, изпълнен е с конфликти. Изборите през юни 2009 г. са вкарали Албания в политическа безизходица. Това възпрепятства работата и реализирането на политиката на реформи. Липсва консенсус междуправителството и опозицията. Има и недостатъци в прилагането на законодателството. Вярно е, че правната рамка на публичната администрация и системата на държавната администрация „отговарят до голяма степен на европейските стандарти и практики”, но правилното прилагане на същата рамка „буди безпокойство”. Държавната администрация е „силно политизирана”, а при назначенията „липсва прозрачност и се наблюдава голямо текучество на служители”.

Парламентарните избори през юни 2009 г. „отговарят на повечето международни стандарти”, наблюдава се „подобрене в сравнение с предишни практики”. Следват забележки за установените недостатъци и се отправят „редица препоръки за провеждането на избори в бъдеще”. „Препоръките все още не са довели до извършването на задоволителна законодателна реформа, която е необходима за бъдещи избори”.

Комисията отчита, че „през последните години Албания укрепи принципа на правовата държава”. Проведени са законодателни и институционални реформи в съдебната власт и в борбата срещу корупцията и против организираната престъпност. Увеличен е капацитетът на администрацията, особено на правоприлагащите органи, но реформите са непълни, а по отношение на независимостта, прозрачността и отчетността на съдебната система се наблюдават сериозни недостатъци. Липсват и надеждни резултати, които да подкрепят извода, че борбата с корупцията и с организираната престъпност е ефективна.

Процесът на реформи в съдебната власт е маркиран само с думата „продължава“, а след нея са подредени много остри негативни оценки. Все още не е подготвена всеобхватна и координирана стратегия за реформи на тази власт. Трябва да бъдат приети важни закони, в т.ч. за административните съдилища и за структурата на Висшия съдебен съвет. Все още сериозно безпокойство пораждат цялостното функциониране, ефективността и независимостта на съдебната власт. Няма прозрачност при назначаването, повишаването, прехвърлянето и оценяването на съдиите. Значителни са слабостите в системата за контрол в съдебната власт. Албанското политическо ръководство би следвало да бъде сериозно разтревожено от предупреждението, че „случаите на незначителни решения на конституционния съд от страна на правителството през последните години и политизирането на гласуването за председател на Конституционния съд и за председател на Върховния съд будят безпокойство, понеже поставят под въпрос основни принципи като независимостта на съдебната власт и спазването на принципа на правовата държава“. „Неподходящи“ сачовешките и финансовите ресурси и инфраструктурата, които трябва да бъдат подобрени, за да се осигури ефективно функциониране на съдилищата.

„Особено сериозен“ проблем е „широко разпространената в много области“ корупция. „Особено безпокойство будят корупцията в съдебната власт, системата за възстановяване и обезщетяване на правото на собственост и широко разпространената практика на подкупи в здравеопазването“. Така се оценява и „липсата на прозрачност при финансирането на политическите партии, която дава възможност за неуместно влияние в политиката“. Изтъква се необходимостта „Албания да довърши правната рамка в сферата на борбата с корупцията и да преодолее

препятствията, които стоят пред ефективното разследване на съдии, министри и депутати и които са свързани с неограничения имунитет на лицата, заемащи тези публични длъжности”. Стратегията и планът за действие за борба с корупцията трябва да бъдат изпълнени изцяло и да бъдат постигнати надеждни резултати в нейното разследване и съдебно преследване, както и в повдигането на обвинения и издаването на присъди при установени случаи на корупция на всички равнища.

Когато става дума за борбата с организираната престъпност, Комисията отчита, че Албания е установила наличие на „законодателна и институционална рамка, която е до голяма степен целесъобразна”. Реформирането на правоприлагащите органи и подходящите ресурси и оборудване, с които те разполагат, са допринесли „за противопоставянето на този феномен”. „Ефективното прилагане на новото законодателство и професионализмът на новите системи и структури трябва обаче да бъдат допълнително доказвани на практика.” Нужни са дейни разследвания и постановяване на присъди по случаите, при които разследването е приключило успешно. Особено тревожна е констатацията, че действията на групи на организираната престъпност в Албания продължават да бъдат сериозно безпокойство. Сътрудничеството на международно равнище, особено със съседните държави, трябва да бъде засилено”.

Малко по-мекото звучат оценките за албанската правна и стратегическа рамка за политика в сферата на правата на човека и зачитането и закрилата на малцинствата. Рамката „до голяма степен е създадена и като цяло отговаря на европейските и международните стандарти. Институционалната рамка е целесъобразна”. И тук обаче не минава без констатации за „известни пропуски в законодателството и в изпълнението на съществуващите стратегии и планове за действие”. ЕК обръща внимание на необходимостта

„администрацията, съдебната власт и правоприлагащите органи да познават по-добре стандартите, свързани с човешките права, и да бъдат ангажирани със спазването им в по-голяма степен”.

Макар правата на човека в страната да се зачитат „до голяма степен”, има и въпроси, „които продължават да будят безпокойство”. Става дума за реституирането, узаконяването и обезщетяването на собственост, които се уреждат от „разпокъсано законодателство и множество агенции с припокриващи се правомощия, чиято система е толкова сложна, че застрашава ефективното зачитане на правата на човека в тази област”. „Европейският съд неколкратно осъжда Албания за нарушаване на принципа за справедлив процес в тази сфера”. Сериозно безпокойство будят и условията за задържане, както и отношението към задържаните лица в полицейските участъци, предварителния арест и затворите. Не е подмината и независимостта на медиите, която „е застрашена заради упражняването на политическо влияние и налагането на бизнес интереси”.

Постоянен феномен, който засяга много семейства, е домашното насилие, „но борбата с него не е системна”. Ромите, хората с увреждания и представителите на хомосексуалната, бисексуалната и транссексуалната общност продължат да са дискриминирани. Не е постигнато изцяло и реално равенство между половете, особено в областта на трудовата заетост и достъпа до икономическа помощ. „Известни пропуски” са констатирани в законодателството, уреждащо правата на човека. Все още не е приет цялостен закон за правата на детето. Работата на националните институции за правата на човека се възпрепятства от закъсненията при назначаването на нов омбудсман, очаквано още от началото на 2010 г.

Албания няма рамков закон за малцинствата, но зачитането и закрилата на малцинствата са гарантирани „до известна степен”. Властите са

определили три „национални“ и две „етно-езикови“ малцинства, на които са признали конкретни права. Прилагането на тези права обаче е непоследователно. Липсват точни данни за малцинствата, което не позволява да бъде изработена целесъобразна политика. Необходимо е да се толерира назначаването на лица от малцинствата в сферата на публичната администрация и тяхното по-активно участие в политиката. Недостатъчно се прилага съществуващата стратегическа рамка за подобряване на живота на ромите. Ромското малцинство живее при много трудни условия, а достъпът му до трудовата заетост, образованието и социалните услуги е ограничен.

Впечатлява добрата оценка за дейността на Тирана в региона. Изискванията на Процеса за стабилизиране и асоцииране Албания изпълнява „до голяма степен“. Тя е силно ангажирана с регионалното сътрудничество, играе в него конструктивна роля и участва активно в регионалните инициативи. „Като цяло“ двустранни те отношения със съседните държави получават оценка „добри“. По-специално внимание заслужават последните три изречения от тази оценка: „Албания е страна по Римския статут. Въпреки това тя ратифицира двустранно споразумение за имунитет със Съединените щати относно Международния наказателен съд, което не е в съответствие с общите позиции и водещите принципи на ЕС. Страната трябва да се съобразис позицията на ЕС“.

И при оценката на състоянието на икономиката изходна база са Копенхагенските критерии, „свързани със съществуването на функционираща пазарна икономика и с капацитета за справяне с конкурентния натиск и пазарните сили в Съюза“. Във връзка с това се констатира, че на национално равнище Албания е постигнала „широк контекст“ за принципите на своята икономическа политика и е отбелязала

„резултати при извършването на икономически реформи”. Достигнатото равнище на макроикономическата стабилност се оценява като „достатъчно, за да могат икономическите оператори да вземат решения в предвидима среда”. Наборът от политики, възприет през последните години, „бе целесъобразен и доведе до нива на растеж, надхвърлящи 5 %, а активността, макар че намаля, се запази положителна и през 2009 г. въпреки кризата”. Равнището на инфлацията продължава да е ниско, а свободното взаимодействие на пазарните сили е в процес на развитие чрез приватизацията. Цените и търговията са либерализирани „до голяма степен”. Наблюдава се „значим напредък” в улесненото навлизане на нови участници на пазара. Благотворно въздействие върху бързото развитие на банковата система оказва приватизацията и навлизането на чуждестранни дружества. Запазва се високата степен на интеграция с ЕС по отношение на търговията и инвестициите.

Критичните бележки започват с констатацията, че неотдавна „настъпи обрат във фискалната консолидация и страната продължава да бъде уязвима от макрофинансова гледна точка заради високия публичен дълг. Ниският износ и публични инвестиции доведоха до значителен и постоянен дисбаланс по текущата сметка. Широко разпространената практика на неофициална заетост продължава да нанася тежки вреди на пазара на труда, а безработицата се запазва висока – 13 % през 2009 г.”. Малките предприятия са изправени пред предизвикателства във връзка с достъпа до финансиране. Слабостите в прилагането на принципа на правовата държава изправят бизнеса пред затруднения. „Сериозен проблем” е прехвърлянето и признаването насобственост. Образователната система не съумява да даде на работната сила „уменията, необходими за променящия се пазар на труда”. Трябва да се обърне по-голямо внимание на гарантирането на надеждни

енергийни доставки и финансова жизнеспособност на електроенергийния сектор. Финалното изречение характеризира сивата икономика като „сериозно предизвикателство”⁷.

Европейската комисия наблюдава внимателно способността на Албания да поема задължения, произтичащи от членството. Става дума преди всичко за ангажиментите, приети със Споразумението за стабилизиране и асоцииране, както и за напредъка при приемането, изпълнението и прилагането на достиженията на правото на Европейския съюз. Констатира се, че като цяло Албания изпълнява безпроблемно задълженията, които произтичат от цитираното споразумение, „но е необходимо да се обърне надлежно внимание на спазване на сроковете за изпълнение на поетите от нея задължения”. Страната е приела национална стратегия за развитие и интеграция за периода 2007–2013 г. Документът предвижда сближаване на националното законодателство с достиженията на правото на ЕС. Независимо от положените през последните години значителни усилия в тази насока, страната „е изправена пред сериозни предизвикателства, свързани с изпълнението и прилагането на законодателството”. Административният и съдебният капацитет все още са ограничени и е необходимо Тирана да полага „постоянни усилия за засилването им”.

Специално внимание е отделено на околната среда, където „е необходимо да бъдат положени много значителни усилия за привеждане на законодателството в съответствие с правото на ЕС и за ефективно прилагане на тези достижения. Усилията следва да включват значителни инвестиции и укрепване на административния капацитет за прилагане на законодателството, за да може в средносрочен план да се постигне

⁷ Европейска комисия. COM (2010) 680, с. 5–9.

ефективно съответствие по най-важните въпроси, сред които е и изменението на климата. Пълно съответствие с достиженията на правото на ЕС може да се постигне само в дългосрочен план и за него ще са необходими по-големи инвестиции.

Европейската комисия поставя и два специални акцента:

1. Преговорите за присъединяване. „трябва да започнат, след като страната постигне необходимата степен на съответствие с критериите за членство, по-специално с политическите критерии от Копенхаген, изискващи стабилност на институциите, гарантиращи демокрацията и правовата държава.”

2. „Комисията ще следи напредъка на нужните реформи съгласно институционалната рамка на Споразумението за стабилизиране и асоцииране и ще продължи да подкрепя усилията, които се полагат, посредством финансовия инструмент на ИПП. Тя ще представи доклад за напредъка на Албания, който ще бъде включен в пакета относно разширяването през 2011 г. Този доклад ще бъде съсредоточен, по-специално, върху изпълнението на ключовите приоритети, по които трябва да се предприемат действия, за да бъдат започнати преговори за присъединяване”⁸.

Отделихме толкова време и място на цитираните документи, защото те са едновременно плод и отражение на показателна промяна в нагласите на правителствата и на обществеността в държавите членки на ЕС по отношение на приемането на нови членове в Съюза от Западните Балкани, в т.ч. и по отношение на Албания. Наистина официалните позиции на повечето правителства на държавите членки остават сравнително непроменени, но все по-често в медийното пространство се говори и пише

⁸ Европейска комисия. COM (2010) 680, с. 11–14.

за „умора от разширяването на ЕС“; акцентира се върху твърдението, че кандидатите за членство нямат шанс да влязат в този „елитен клуб“, ако преди това не разрешат проблемите в двустранните си отношения със своите балкански съседи и т.н. Дори и на официално, правителствено равнище вече се срещат внушения, че единствено Хърватия може да бъде относително спокойна за своето „европейско бъдеще“. И за нея обаче не се изключват усложнения – преди всичко от Словения, но и от други държави членки на ЕС. Накрая, практически израз на подобна промяна не само на неофициално, но и на официално равнище е фактът, че през 2010 г. ЕС отхвърля молбата на Албания да получи статут на кандидат за членство. Мотивировката на Брюксел е, че страната не е изпълнила задълженията си по отношение на борбата срещу корупцията и за установяване на функционираща демокрация.

Въпреки това през 2018 г. ЕК препоръча започване на преговори за членство с Албания⁹. Това обаче бе по-скоро отзвук от новия подход за реанимиране процеса на присъединяване на Западните Балкани към ЕС, отколкото следствие от съществена позитивна промяна в изпълнение на критериите в Албания – независимо от отбелязания от ЕК напредък. Като самата препоръка среща сериозна съпротива от Холандия, Франция и др.

Използвана литература

1. **Чавдарова, М.** Балкански страни. Политика, икономика, международни връзки, 1999, с. 70.
2. **Чавдарова, М.** Политически системи и външна политика на балканските държави, с. 300.

⁹ Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. European Commission. Strasbourg, April 17, 2018 COM(2018) 450 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A450%3AFIN>

3. **Кастелан, Ж.** История на Балканите XIV–XX век. Издателска къща „Хермес”, Пловдив, 2005, с. 382.
4. **Бобев, Б., Т. Кацори.** Близката и непознатата Албания. Изд. „Отворено общество”, София, 1998, с. 130.